Turkish Studies
Educational Sciences
Volume 14 Issue 3, 2019, p. 647-669
DOI: 10.29228/TurkishStudies.22696
ISSN: 2667-5609
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş: 11.02.2019 ***Accepted/Kabul:*** 10.06.2019

Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (13.03.2019)- Referee 2 (27.04.2019)

This article was checked by iThenticate.

TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN BİR SOSYAL BİLGİLER ÜNİTESİ TASARIMI VE ÖĞRETİMİ*

*Hülya KARAÇALI TAZE*** - *Bülent AKSOY****

ÖZ

Bu araştırmanın amacı "6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kapsamındaki "İpek Yolunda Türkler" ünitesi bağlamında tarihin kadın aktörlerinin de en az erkekler kadar görünür kılındığı ve toplumsal cinsiyet bakış açısını yansıtacak bir sosyal bilgiler öğretimi nasıl tasarlanabilir ve öğretilebilir?" sorusuna cevap aramaktır. Tarihin kadın aktörlerinin daha görünür olduğu, toplumsal cinsiyet perspektifinden tasarlanan ve zengin tarihsel malzemeyle geçmişin daha somut hale getirildiği bir sosyal bilgiler öğretiminin öğrencilerin geçmiş ve toplumsal cinsiyet algılarını nasıl etkilediğini/dönüştürdüğünü tespit etmektir. Araştırmanın modeli öntest-sontest kontrol gruplu deneysel modeldir. Bu araştırmanın katılımcıları, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Sinop ilinde yer alan bir ortaokulda öğrenim gören 6. sınıf öğrencileridir. Veri toplama aracı olarak anket formu hazırlanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 21.0 paket programından yararlanılarak frekans, yüzde ve iki değişken için kay-kare testi yapılmıştır. Öğrencilerin genel olarak siyasi ve ekonomik konuları içeren maddeleri sosyal konuları içeren maddelere göre daha önemli buldukları tespit edilmiştir. Öğrencilerin savaşma, ülke yönetme, at binip ok atma, futbol, güreş gibi sporlar yapma, ülke yönetimine yardımcı olma ve ticaret gibi geleneksel olarak "eril" alana kodlanan işleri, uygulama sonrasında kadınların da yapabildiğini düşünmeye başladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların görünür olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alındığı öğretim programları ve ders kitapları hazırlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Sosyal bilgiler öğretimi, Kadın tarihi öğretimi

* Bu çalışma birinci yazarın aynı isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, E-posta: karacali_hulya@hotmail.com

*** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, E-posta: baksoy28@gmail.com

DESIGNING AND TEACHING OF A SOCIAL STUDIES UNIT FROM THE GENDER PERSPECTIVE

ABSTRACT

The purpose of this research was to seek answer to the question of "How can Social Studies Teaching in which the woman actors of the history have occupied as much space as the men actors and that can reflect the gender equality can be designed and taught?" in the context of 'Turks in Silk Road' unit in the curriculum of 6th grade Social Sciences Class. The objective is to determine how perceptions of students about history and gender are influenced/transformed by a social studies education designed from a gender perspective in which female actors of history are more visible and the past is concretised with rich historical material. This research model is pre-test-post-test control group. The participants of this research were the fifty nine 6th grade students enrolled in a middle state school in 2014-2015 academic year in Sinop. A questionnaire form was prepared as a data collection tool. Frequency, percentage, and chi-square test for independence were employed using SPSS 21.0. It was found that students generally found items containing political and economic issues to be more important than items containing social issues. Students appeared to think that after some applications women could also perform such traditionally masculine-coded tasks as fighting, ruling a country, shooting an arrow on horseback, playing football, wrestling, helping rule a country, and trading. Considering the fact that students' understanding of gender equality has changed/evolved when women actors of the history occupied more space in the instructional design, textbooks and curriculum can be prepared accordingly.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction and research objective

The purpose of this research was to seek answer to the question of "How can Social Studies Teaching in which the woman actors of the history have occupied as much space as the men actors and that can reflect the gender equality can be designed and taught?" in the context of 'Turks in Silk Road' unit in the curriculum of 6th grade Social Sciences Class. The objective is to determine how perceptions of students about history and gender are influenced/transformed by a social studies education designed from a gender perspective in which female actors of history are more visible and the past is concretised with rich historical material.

Theoretical framework

It is observed in recent years that studies on gender and women have increased in the field of History and Social Studies education as in many other fields. These studies, which focus on certain topics in textbooks including gender equality (Cooke-Sawyer, 1998; Tuwor, 2007; Foulds, 2010; Turner, 1998; Demirel, 2010; Zor, 2008; Köse, 2004, Demircioğlu, 2014), feminist pedagogy (Güvenç Çetinkol, 2008) and

teaching of women's history (Köse, 2011), and which offer arguments and suggestions about how gender/women studies can be integrated into the field of education (Doyle, 1998; Dilek, 2012, Seçgin, 2012) reveal that the Social Studies and History courses are important for influencing/transforming student perceptions of gender. Therefore, how the contents of these courses are/should be organised is an important issue.

From this point of view, it is targeted to organise activities that take into account women on the stage of history and the women/gender perspective within the frame of the Unit entitled "Turks on the Silk Road" in the 6th grade Social Studies course. In the research, both political histories and also social and cultural histories of the states covered by the Unit were treated in consideration of the women's perspective/gender perspective. Just like in the traditional history education, there is a male-dominant perspective and women's presence in history teaching is very limited in this field as well. Considering the fact that there are as much female students in classrooms as males, it follows that this aspect of the issue (female actors of history) must be addressed more qualitatively.

With the present study that discusses women's place in society and state governance in the period from the first Turkic communities to the Ottoman Empire, a social studies teaching which goes beyond the history that is told from a male perspective and which involves the gender perspective is planned. Trying to find out how women's history and the gender/women perspective can be adapted to social studies education, the study is important as it aims to contribute to gender equality through the social studies course. As a matter of fact, it can be argued that a social studies teaching in which women are considered to be almost non-existent and which is devoid of the gender perspective will not suit modern trends and needs in academic and pedagogical terms.

Method

The research uses an experimental pretest-posttest control group design. Participants of the research are 6th grade students attending a secondary school in the city of Sinop as of the 2014-2015 school year. The study group of the research consists of a total of 59 students including 29 experimental group students and 30 control group students. The study group was selected according to convenience sampling from among purposive sampling methods.

The questionnaire technique was the data collection technique of the research. The questionnaire form answered by the experimental and control group students at the beginning and end of the application process was arranged in three separate forms. Validity of the questionnaire form was determined according to "expert opinion". Frequency, percentage, and chi-square test for independence were employed using SPSS 21.0.

Findings and discussion

An increase in favour of female actors was found in categories traditionally considered to be "masculine" such as warfare, state governance, sports like horse-riding and archery, football and wrestling, assistance in state governance, and commerce, and this increase happened mostly with the "sometimes" option. Considering that the

"never" option was rarely chosen by students in the posttest, it is concluded that, after the application, students began to believe that women can also practice the occupations traditionally associated with men. This demonstrates that the research objective for equality was achieved to a great extent. Choices that students made are appropriate to the historical context, and indicate that their gender perception changed positively. However, the occupation of religious service, which is the 3rd item, continued to be associated with men; as for the 9th item about performing sports like football and wrestling, there was both a significant decrease and also a strong, continuing association with men.

Except for a few items, a striking change is observed in the perceptions of the experimental group students regarding occupations practiced by women. As a result of the application, the tendency to think that traditionally 'male' occupations can also be practiced by women showed a radical increase in the experimental group, which demonstrates that the historical gender equality perception in the experimental group changed significantly in favour of women.

Conclusion and practical implications

According to the research findings, students generally considered items involving political and economic issues to be more important than items on social issues. In conclusion, students began to think that women are also able to practice occupations traditionally associated with males such as warfare, state governance, sports like horse-riding and archery, football, wrestling, etc., assistance in state governance, and commerce. As a result of the application, the tendency to think that traditionally 'male' occupations can also be practiced by women showed a radical increase in the experimental group. In accordance with traditional gender roles, in both the pretest and the posttest, experimental and control group students were found to think that men as opposed to women make war, ride horses and shoot arrows, participate in state governance, and play sports like football and wrestling.

Curricula and textbooks in which women are visible and gender equality is taken into account can be prepared. Textbooks must provide a balanced space to social history and political history topics. Female actors and women's voices and narratives can be covered in both political history and social history issues.

Keywords: Gender, Social studies teaching, Women's history teaching

Giriş

Son yıllarda birçok zeminde olduğu gibi Tarih ve Sosyal Bilgiler öğretimi alanında da toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarının arttığı görülmektedir. Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği (Cooke-Sawyer, 1998; Tuwor, 2007; Foulds, 2010; Turner, 1998; Demirel, 2010; Zor, 2008; Köse, 2004, Demircioğlu, 2014) , feminist pedagoji (Güvenç Çetinkol, 2008), kadın tarihi öğretimi (Köse, 2011) gibi konulara odaklanan; toplumsal cinsiyet/kadın çalışmalarının eğitim alanına nasıl entegre edilebileceğine yönelik argümanlar ve öneriler (Doyle, 1998; Dilek, 2012, Seçgin, 2012) sunan bu çalışmalar, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısını etkilemesi/dönüştürmesi bakımından Sosyal Bilgiler

ve Tarih derslerinin önemli bir noktada durduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu derslerin içeriklerinin nasıl düzenlendiği/düzenlenmesi gerektiği, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Bu noktadan hareketle bu çalışmada 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yer alan "İpek Yolunda Türkler" ünitesi çerçevesinde tarih sahnesinde kadınları ve kadın bakış açısını/toplumsal cinsiyet perspektifini dikkate alan etkinlikler düzenlenmesi ve uygulanması hedeflenmektedir. Ünitenin 1, 2, 4, 6 ve 7. kazanımlarında siyasi tarihin yanı sıra sosyal ve kültürel tarihin öğretilmesine yönelik ifadeler yer almakla birlikte ilgili ders kitapları incelendiğinde konuların daha çok siyasi açıdan ele alındığı, sosyo-kültürel tarih kazanımlarının geri planda/yetersiz kaldığı ve sınıf içi süreçlere de yeterince yansıtılamadığı gözlenmektedir. Oysaki çağdaş tarih öğretimi siyasal tarih konularıyla sosyo-kültürel tarih konularının dengede olduğu bir yaklaşım öngörmektedir. Kadın tarihinin sosyal tarih alanıyla sıkı bağları dikkate alındığında (Scott, 2013, s. 119) toplumsal cinsiyet/kadın tarihinin eğitime entegrasyonu bağlamında ilgili kazanımların iyi bir hareket alanı olabileceği düşünülmektedir. Araştırmada sözü edilen ünite içerisinde yer alan devletlerin siyasal tarihlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel tarihleri kadın bakış açısı/toplumsal cinsiyet perspektifi dikkate alınarak işlenmiştir. Zira geleneksel tarih öğretiminde olduğu gibi bu konuda da erkek egemen bir bakış açısı söz konusu olup kadınlar tarih öğretiminde son derece sınırlı bir yer tutmaktadır. Sınıfta en az erkek öğrenciler kadar kız öğrencilerin de olduğu düşünülürse konunun bu boyutunun (tarihin kadın aktörleri) daha nitelikli olarak ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim İngiliz tarih ders kitapları incelendiğinde (bkz. Stephard vd., 1998; 2004) kadınların ve çeşitli grupların (işçiler gibi) daha görünür olduğu bir yapı gözlenmektedir. Bu noktada amaç kadın ve erkeklerin görünür olduğu ve siyasal/sosyal yaşamdaki rollerinin toplumsal cinsiyet perspektifinden/kadın bakış açısından yorumlandığı bir Sosyal Bilgiler öğretimi tasarlamaktır.

Tarih alanındaki güncel eğilimler hükümdarlar, öne çıkan devlet adamları, önemli işler yapmış/öncü kadınlar gibi "büyük adamlar/kadınlar" ile diplomasi ve siyasi yapıya odaklanan tarih çalışmalarının yanında toplumdaki farklı gruplara (kadınlar, işçiler, göçmenler, vb.), sıradan insana ve gündelik yaşam pratiklerine odaklanan tarih çalışmalarının da en az siyasi tarih kadar araştırmaya ve öğrenmeye değer bulunduğunu göstermektedir. Öğrenciler için de geçmişteki sosyal ve özellikle gündelik yaşam merak konusudur. Örneğin; ilk Türk devletlerindeki insanların giyimi, saç tipi nasıldı? Bir günü nasıl geçiriyorlardı? İnsanların gündelik yaşantısı nasıldı? gibi sorular çocukların Sosyal Bilgiler dersine ilgi duymalarını sağlamak açısından iyi birer hareket noktası oluşturabilir. Nitekim Dilek (2012, s. 298) "[ö]ğrenciler genelde tarihsel aktörlerin, özelde tarihin kadın aktörlerinin gündelik yaşam pratiklerine karşı bir merak güdüsü taşımaktadırlar" görüşündedir ve çalışmasında sınıf içi etkinlik sürecinde öğrencilerin "Osmanlı Monarşisinde kadınlar kuaföre gidebiliyorlar mıydı?" ve "Meşrutiyet döneminde kadınlar kuaföre gidebiliyorlar mıydı?" sorularını yönelttiklerini belirtir. Sosyal ve gündelik yaşam unsurlarının uygun yöntem- teknik ve bakış açıları kullanılarak yansıtıldığı takdirde, siyasi ve diplomatik olayların ötesinde ilgili dönemde yaşamın tüm yönleriyle öğrencinin imgeleminde canlanacağı, öğrencilerin kendilerini ilgili dönemdeki tarihsel aktörlerin yerine koyması (tarihsel empati), dönemin özgül koşulları içerisinde değerlendirilmesi (tarihsel duyarlılık) gibi tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılabileceği öngörülebilir.

Bu araştırmanın amacı "6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kapsamındaki "İpek Yolunda Türkler" ünitesi bağlamında tarihin kadın aktörlerinin de en az erkekler kadar görünür kılındığı ve toplumsal cinsiyet bakış açısını yansıtacak bir sosyal bilgiler öğretimi nasıl tasarlanabilir ve öğretilebilir?" sorusuna cevap aramaktır. Tarihin kadın aktörlerinin daha görünür olduğu, toplumsal cinsiyet perspektifinden tasarlanan ve zengin tarihsel malzemeyle geçmişin daha somut hale getirildiği bir sosyal bilgiler öğretiminin öğrencilerin geçmiş ve toplumsal cinsiyet algılarını nasıl etkilediğini/dönüştürdüğünü tespit etmektir.

Bu araştırma Sosyal Bilgiler dersindeki bir ünitenin toplumsal cinsiyet bakış açısıyla tasarlanması ve çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerle tasarlanan dönemle ilgili öğrencilerin zihinlerindeki kurguları derinlemesine incelemesi açısından önem taşımaktadır. Dilek'in (2012) çalışmasında geçmişten günümüze kadın imgesinin oluşturulmasının ders kitapları, öğrenci algısı açısından sorunlu olduğu ve çeşitli yöntemlerle bu imgelerin değiştirilebileceği ortaya konmuştur.

Toplumsal cinsiyet perspektifinin egemen olduğu ve kadınların görünür kılınmaya çalışıldığı bu araştırmada feminist tarihçilik anlayışı benimsenmiştir. Çakır'ın (2011, s. 43) "Feminist tarihçiler toplumsal hafızayı kadınlar lehine kazımaya, geçmiş hakkında kadınlara ait ortak hafıza ufku inşa etmeye çalışır." ifadesi feminist tarihçilik anlayışını en iyi şekilde özetlemektedir. Berktay (2012, s. 11) feminist tarihçiliğin toplumsal tarihin derin bir eleştirisini yapmakla kalmadığını aynı zamanda yeniden yönlendirilmesini öngördüğünü ifade etmektedir. Bu çalışma ile ilk Türk topluluklarından Osmanlı Devleti'ne kadar olan dönem içerisinde gerek halk içerisinde gerek devlet yönetiminde kadının yerine değinilerek erkek bakış açısından anlatılan tarihin dışına çıkılarak toplumsal cinsiyet bakış açısını içinde barındıran bir sosyal bilgiler öğretimi planlanmaktadır. Kadın tarihinin ve toplumsal cinsiyet/kadın bakış açısının sosyal bilgiler öğretimine nasıl uyarlanabileceğini araştıran bu çalışma sosyal bilgiler dersi yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmayı hedeflemesi bakımından önem taşımaktadır. Nitekim kadınların neredeyse yok sayıldığı ve toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun bir sosyal bilgiler öğretiminin akademik ve pedagojik bakımdan çağcıl eğilim ve gereksinimlerin uzağına düşeceği ileri sürülebilir. Bu çalışma ile Sosyal Bilgiler ve Tarih dersi öğretim programları hazırlayan ve uygulayanların (öğretmenlerin) dikkatini çekerek program ve ders içeriklerinin yeniden gözden geçirilmesi ve toplumsal cinsiyet/kadın bakış açısının hâkim olduğu ve tarihin kadın aktörlerinin ele alındığı öğretim programları/ders içerikleri hazırlanması umut edilmektedir.

Yöntem

Araştırmanın modeli öntest-sontest kontrol gruplu deneysel modeldir. Gerçek deneme modellerinden olan öntest-sontest kontrol gruplu deneysel modelde yansız atama ile oluşturulan biri deney, öteki kontrol grubu olmak üzere iki grup bulunur ve iki grup üzerinde deney öncesi ve deney sonrası ölçmeler yapılır (Karasar, 2010, s. 97). Bu modelde deney grubu ile çalışma yapılırken kontrol grubuna etkide bulunulmaz (Ekiz, 2013, s.109).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın katılımcıları, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Sinop ilinde yer alan bir ortaokulda öğrenim gören 6. sınıf öğrencileridir.

Araştırmanın çalışma grubu ise; 29 deney grubu öğrencisi, 30 kontrol grubu öğrencisi olmak üzere toplam 59 öğrenciden oluşmaktadır. Deney grubu olarak adlandırılan grupta uygulayıcının aynı zamanda araştırmacı olduğu eylem araştırması desenine uygun olarak uygulama süreci yürütülmüştür. Kontrol grubu olarak adlandırılan grupta okulun sosyal bilgiler öğretmeni eğitim-öğretim sürecine uygun olarak derslerini sürdürmüştür. İki gruba uygulama sürecinin başında ve sonunda formun verilmesinin nedeni; toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan ve kadınların görünür olduğu bir öğretim anlayışının öğrencilerin zihninde yer eden toplumsal cinsiyet algısını değiştirme/dönüştürme açısından etkililiğini gruplar arasındaki farkı dikkate alarak ortaya koyma amacı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan ve kadınların görünür olduğu bir öğretim anlayışının öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısını hangi konularda değiştirdiğini/dönüştürdüğünü belirleme amacıdır.

Aşağıda araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine ve gruplarına göre dağılımlarını gösteren tablo yer almaktadır.

Tablo 1: *Araştırmaya Katılan Öğrenci Sayıları*

	Kız	Erkek	Toplam
Deney	16	13	29
Kontrol	15	15	30
Toplam	31	28	59

Çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örneklemesine uygun olarak belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesi, araştırmacının yakın, erişilmesi kolay olan bir durumu seçerek araştırmaya hız ve pratiklik kazandırdığı bir örneklem türüdür (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 113). Çalışma grubunun seçiminde, araştırmanın yapılacağı il olan Sinop'ta bulunan ortaokullar arasında gerekli teknolojik donanıma sahip olması (bilgisayar, projeksiyon cihazı vb.), uygulama öncesi yapılan görüşmeler sonucunda okul müdürü ve sosyal bilgiler öğretmeninin uygulamaya olumlu yaklaşması etkili olmuştur.

Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama tekniği anket tekniğidir. Anket soruları kapalı yanıt ya da açık uçlu sorulardan oluşabilir (Johnson, 2014, s. 101). Bu araştırmada hem kapalı yanıt hem de açık uçlu sorulardan oluşan bir anket kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak anket formu hazırlanmıştır. Uygulama sürecinin başında ve sonunda deney ve kontrol grubu öğrencilerinin cevaplandırdıkları anket formu üç ayrı form olarak düzenlenmiştir. Formlar rakamlandırılmıştır ve öğrenciler formları tamamladıkça sırasıyla diğer formlar öğrencilere dağıtılarak verilen süre içerisinde anketin tamamlanması sağlanmıştır. Genel olarak öğrencilerin geçmiş bağlamında toplumsal cinsiyet algılarının tespit edilmesi hedeflendiği için anket formlarının içeriği "İpek Yolunda Türkler" ünitesi kapsamı dışındaki tarihsel dönemlerden de bilgi ve görseller içermektedir.

Veri toplama aracı olan anket formunun geçerliği "uzman görüşüne" göre belirlenmiştir. Karasar (2010, s. 151) "ölçme aracında bulunan soruların (maddelerin) ölçme aracına uygun olup olmadığı, ölçülmek istenen alanı temsil edip etmediği sorunu ile ilgili" olan iç geçerliğin "uzman görüşüne" göre belirlendiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda alan uzmanı olan dört öğretim üyesinin görüşleri alınarak formlarda yer alan maddeler düzenlenmiştir.

Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Verilerin çözümlenmesinde SPSS 21.0 paket programından yararlanılarak frekans, yüzde ve iki değişken için kay-kare testi yapılmıştır.

Bulgular

Aşağıda deney grubu öğrencilerinin Form 2.1 maddelerine öntestte ve sontestte verdikleri cevapların analiz sonuçlarına ait tablo yer almaktadır.

Tablo 2: *Deney Grubu Öğrencilerinin Geçmişte Yaşamış İnsanların Etkinliklerine Verdikleri Önemin Öntest-Sontest Frekans, Yüzde ve Ki Kare Sonuçları*

İnsan Etkinlikleri (Deney Grubu)		Çok Önemli		Önemli		Biraz Önemli		Önemsiz		Anlamlı Fark	
		f	%	f	%	f	%	f	%	X^2	p
1. Ülkeler kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla elçiler göndermiş, aralarında anlaşmalar yapmışlardır.	Ö	15	55,6	10	37,0	2	7,4	-	-		
	S	14	51,9	12	44,4	1	3,7	-	-		
2. Sanatla uğraşmışlar güzel sanat eserleri yaratmışlardır.	Ö	7	25,9	14	51,9	6	22,2	-	-		
	S	6	22,2	9	33,3	11	40,7	1	3,7		
3. Hükümdar ve devlet görevlileri ülkelerini yönetmiştir.	Ö	15	55,6	10	37,0	2	7,4	-	-		
	S	21	77,8	5	18,5	1	3,7	-	-		
4. İnsanlar ticaret, tarım, hayvancılık gibi etkinlikler yaparak geçimlerini sağlamışlar, vergi vermişler ve ülke ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.	Ö	20	74,1	6	22,2	1	3,7	-	-		
	S	19	70,4	6	22,2	2	7,4	-	-		
5. Çocuklar dünyaya getirmişlerdir.	Ö	13	48,1	9	33,3	4	14,8	1	3,7		
	S	9	33,3	13	48,1	4	14,8	1	3,7		
6. Geçmişte insanlar bazen ülkelerini korumak bazen de yeni topraklar kazanmak için savaşmışlardır.	Ö	16	59,3	5	18,5	6	22,2	-	-		
	S	18	66,7	8	29,6	1	3,7	-	-		
7. Savaşlar ve anlaşmalar sonucunda yeni devletler kurmuşlar ya da topraklarını genişletmişlerdir.	Ö	11	42,3	7	26,9	8	30,8	-	-	8,39	,015*
	S	20	76,9	5	19,2	1	3,8	-	-		
8. Yemek pişirme, çocukların bakımı ve beslenmesi, giyimi gibi ailenin devamını sağlayan gündelik işleri yapmışlardır.	Ö	11	40,7	8	29,6	7	25,9	1	3,7		
	S	10	37,0	12	44,4	5	18,5	-	-		
9. Hastalıkların iyileştirilmesi, kuraklık olmaması vb. için dini törenler yapmışlardır.	Ö	12	46,2	6	23,1	8	30,8	-	-	7,69	,021
	S	5	18,5	16	59,3	6	22,2	-	-		

*****Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının % 20'sini aştığından, anlamlılık testine ilişkin sonuçlar yorumlanamamıştır.

Deney grubu öğrencilerinin geçmişte yaşamış insanların yaptıkları işlere verdikleri öneme dair öntest ve sontest sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Her madde için yapılan ki kare sonuçlarının bulunduğu tablo incelendiği zaman; öğrencilerin öntest ve sontest puanları arasında genelde anlamlı bir farklılık olmadığı, sadece bir maddede anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. 9. madde olan "Hastalıkların iyileştirilmesi, kuraklık olmaması vb. için dini törenler yapmışlardır." ifadesinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir X^2(sd=2, n=53)=7.69, p<.05. Başka bir anlatımla, öğrencilerin geçmişte yaşamış insanların dini tören düzenlenmesine verdikleri öneme dair öntest puanları ile sontest puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Öğrenciler sanat ile ilgili olan 2. maddeyi öntestte sonteste göre daha önemli olarak değerlendirmişlerdir. İlgili madde için öntestte çok önemli ve önemli seçeneğini işaretleyen toplam 21 öğrenci varken sontestte bu sayı 21'e düşmüştür ve biraz önemli seçeneği önteste göre sontestte yaklaşık olarak iki katı öğrenci tarafından işaretlenmiştir. Bu veri tarihsel aktörlerin sanatla uğraşmaları konusuna öğrencilerin daha az önem verdiklerini düşündürmektedir. Siyasi tarih

konusunu içeren 3. maddeyi öğrencilerin sontestte önteste göre daha önemli gördükleri bulgulanmıştır. Öntestte çok önemli seçeneğini 15 öğrenci işaretlerken sontestte 21 öğrenci işaretlemiştir. 5. maddede öğrencilerin bir kısmının çok önemli seçeneğinden önemli seçeneğine kaydığı görülmektedir. Öğrencilerin 7. maddeyi sontestte (% 76.9) önteste (% 42.3) göre daha fazla önemli bulma nedenlerinin ünite içeriği ve öğrencilerin bulundukları evre (romantik) ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ele alınan maddenin siyasi tarih konuları ile ilişkili olması ve ünite içeriğinde hem siyasi tarih hem sosyal tarih konularına yer verilmesi nedeniyle öğrencilerin öntestte var olan düşüncelerinin pekiştirildiği ya da değiştiği söylenebilir. Daha önce belirtildiği gibi, deney grubu uygulama içeriği ünitenin kazanımları doğrultusunda hazırlanmıştır. Kazanımlarda sosyal ve siyasi tarih konularına birlikte yer verilirken ders kitaplarında ağırlıklı olarak siyasi tarih konularına yer verilmiştir ve kadınların görünmez olduğu bir anlayış benimsenmiştir. Araştırmacının hazırladığı içerikte her ikisine eşit olarak yer verilmeye ve kadınların görünür olduğu bir program hazırlanmaya çalışılmıştır. Yani savaş, yönetim gibi siyasi tarih konuları içerisinde kadınlara yer verilmiştir. Uzak geçmiş hakkında bilgileri artan öğrencilerin siyasi tarih konularını önemseme eğiliminde oldukları, dolayısıyla kadınların siyasi tarih konuları bağlamında görünür olmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Yani öğrenciler siyasi tarih konularını önemli buluyorlarsa, bu konuları kadın tarihsel aktörleri görmezden gelerek işlemek öğrencilerin tarihsel imgelemlerinde tarih kurgusunun kadınsız inşa edilmesine yol açacaktır. Önem verdikleri siyasi tarih sahnesinde kadınları göremeyen öğrencilerin, kadınların geçmişte önemli işler yapmadıkları sanısına kapılmaları kuvvetli bir olasılıktır. Bu nedenle bu bulgu siyasi tarih konularında kadınları görünür kılmanın önemini ortaya koyması bakımından anlamlıdır. Savaş konularının ağırlıklı olduğu konu içerisinde öğrencilere hastalıkların iyileştirilmesi, kuraklık olmaması için şamanlar aracılığıyla dini törenler yapıldığı ve bunun özellikle Türk devletlerinde önemli olduğu ile ilgili bilgi verilmiştir ve öğrencilerin çok önemli ve önemli seçenekleri birlikte değerlendirildiğinde bu faaliyeti önemseme oranlarının bir miktar arttığı görülmektedir. Fakat öğrencilerin bir kısmı için bu faaliyeti önemseme derecesi sontestte çok önemliden önemliye doğru kaymıştır. Bunun nedeni ise; ünite içeriği ve kazanımlar gereği siyasi tarih ve savaş konularının öne çıkması ile açıklanabilir.

Öğrencilerin neredeyse yarısının 1. maddeyi hem öntestte hem sontestte çok önemli bulduğu tablodan anlaşılmaktadır. Ele alınan seçenek siyasi konularla ilgili olmasına rağmen anlaşmaları ve iyi ilişkileri ele alması ve öğrencilerin bunlara önem vermesi nedeniyle önemlidir. Öğrencilerin sadece savaşa önem vermediğinin örneği olması açısından ele alınan bulgu dikkate değerdir. Ayrıca öğrencilerin hem öntestte hem sontestte çok önemli olarak değerlendirdikleri bir diğer madde 4. maddedir ve yaklaşık olarak her 4 öğrenciden üçü bu seçeneği işaretlemiştir. Öğrencilerin yarısından fazlasının hem öntestte hem sontestte çok önemli seçeneğini işaretlediği diğer maddeler ise 3. madde ve 6. maddedir. Öğrencilerin verilen ifadeler arasında en az önemli gördükleri işler incelendiğinde; öntestte (% 30.8) 7. madde olan yeni devletler kurma ve topraklarını genişletme ve 9. madde olan dini törenler yapma, sontestte (% 40.7) ise 2. madde olan sanatla uğraşma ve güzel sanat eserleri ortaya çıkarma işleri olduğu görülmektedir. Sontestte sanata verilen önemin azalmış olması, biyolojik yeniden üretime verilen önemin bir kademe düşmüş olması, siyasi tarih konusunda yönetim/iktidar ve fetih/devlet kurma temalarına verilen önemin artması ile birlikte düşünüldüğünde, öğrencilerin genel olarak siyasi ve ekonomik konuları içeren maddeleri sosyal konuları içeren maddelere göre daha önemli buldukları sonucu çıkarılabilir. Bu durumun bir nedeni müfredat ve ders kitaplarında siyasi tarih konularının ön plana çıkması olabilecekken; bir diğer nedenin de bu yaş grubu öğrencilerinin romantik evre özellikleri taşımaları olduğu öne sürülebilir.

Aşağıda kontrol grubu öğrencilerinin ilgili form maddelerine öntestte ve sontestte verdikleri cevapların analiz sonuçlarına ait tablo yer almaktadır.

Tablo 3: *Kontrol Grubu Öğrencilerinin Geçmişte Yaşamış İnsanların Etkinliklerine Verdikleri Önemin Öntest-Sontest Frekans, Yüzde ve Ki Kare Sonuçları*

İnsan Etkinlikleri (Kontrol Grubu)		Çok Önemli		Önemli		Biraz Önemli		Önemsiz		Anlamlı Fark	
1. Ülkeler kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla elçiler göndermiş, aralarında anlaşmalar yapmışlardır.		f	%	f	%	f	%	f	%	X^2	p
	Ö	12	40,0	18	60,0	-	-	-	-	7,84	,020*
	S	20	66,7	8	26,7	2	6,7	-	-		
2. Sanatla uğraşmışlar güzel sanat eserleri yaratmışlardır.	Ö	14	46,7	10	33,3	6	20,0	-	-		
	S	8	26,7	13	43,3	9	30,0	-	-		
3. Hükümdar ve devlet görevlileri ülkelerini yönetmiştir.	Ö	18	60,0	10	33,3	2	6,7	-	-		
	S	18	60,0	9	30,0	2	6,7	1	3,3		
4. İnsanlar ticaret, tarım, hayvancılık gibi etkinlikler yaparak geçimlerini sağlamışlar, vergi vermişler ve ülke ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.	Ö	23	76,7	5	16,7	2	6,7	-	-		
	S	18	62,1	8	27,6	3	10,3	-	-		
5. Çocuklar dünyaya getirmişlerdir.	Ö	20	66,7	9	30,0	-	-	1	3,3		
	S	15	50,0	10	33,3	2	6,7	3	10,0		
6. Geçmişte insanlar bazen ülkelerini korumak bazen de yeni topraklar kazanmak için savaşmışlardır.	Ö	24	80,0	2	6,7	3	10,0	1	3,3		
	S	16	53,3	8	26,7	6	20,0	-	-		
7. Savaşlar ve anlaşmalar sonucunda yeni devletler kurmuşlar ya da topraklarını genişletmişlerdir.	Ö	18	60,0	8	26,7	4	13,3	-	-		
	S	16	53,3	9	30,0	5	16,7	-	-		
8. Yemek pişirme, çocukların bakımı ve beslenmesi, giyimi gibi ailenin devamını sağlayan gündelik işleri yapmışlardır.	Ö	15	50,0	12	40,0	3	10,0	-	-		
	S	13	43,3	13	43,3	2	6,7	2	6,7		
9. Hastalıkların iyileştirilmesi, kuraklık olmaması vb. için dini törenler yapmışlardır.	Ö	10	33,3	11	36,7	7	23,3	2	6,7		
	S	9	30,0	11	36,7	9	30,0	1	3,3		

*****Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının % 20'sini aştığından, anlamlılık testine ilişkin sonuçlar yorumlanamamıştır.

Kontrol grubu öğrencilerinin geçmişte yaşamış insanların yaptıkları işlere verdikleri öneme dair öntest ve sontest sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır. Her madde için yapılan ki kare sonuçlarının bulunduğu tablo incelendiği zaman; öğrencilerin öntest ve sontest puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Öğrencilerin 1. maddeyi sontestte (% 66.7) önteste göre (% 40.0) daha önemli bulduğu görülmektedir. Sanat ile ilgili olan 2. maddenin önemsenmesinde bir düşüş söz konusudur ve çok önemli seçeneğinden önemli ve biraz önemli seçeneğine kaymalar olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Ekonomi ile ilişkili olan 4. maddenin önemsenmesinde de bir miktar düşüş söz konusudur fakat bu oran düşük bir orandır. Biyolojik yeniden üretim konusu ile ilişkili olan 5. maddede öntest ve sontest puanları arasında bir farklılık söz konusudur ve bu farklılık öntestte işaretlenmeyen biraz önemli seçeneği ve öntestte sadece bir öğrenci tarafından işaretlenen önemsiz seçeneklerine kayma şeklindedir. Öntest ve sontest puanları arasında en büyük değişikliğin yaşandığı maddelerden birisi savaş ile ilgili olan 6. maddedir ve öğrencilerin ilgili maddeyi önemseme derecelerinde bir düşüş söz konusudur. Günlük yeniden üretim konusu ile ilgili olan 8. maddede belirgin bir farklılık olmadığı fakat öntestte işaretlenmeyen önemsiz seçeneğinin iki öğrenci tarafından işaretlenmesinin dikkate değer olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin verilen ifadeler arasında en az önemli gördükleri işler incelendiğinde; hem öntestte (% 23.3) hem sontestte (% 30.0) 9. madde olan dini törenler yapma işinin olduğu görülmektedir. Öğrencilerin bir kısmının hem öntestte hem sontestte önemsiz olarak işaretledikleri işlerin ise çocuk

doğurma ve dini törenler yapma işleri olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Tablo 2'de ve Tablo 3'te öğrencilerin önemsiz olarak gördükleri işin çocuk doğurma işi olduğu görülmektedir. Bu oranlar az olsa bile öğrencilerin genel olarak önemsiz seçeneğini işaretlemediği ve her iki grup için ortak paydanın belirtilen iş olduğu düşünüldüğünde bu birkaç öğrencinin düşüncesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Deney grubu ve kontrol grubu öğrencilerinden elde edilen veriler kıyaslandığında; siyasi tarih konularından diplomasi temasını ilgilendiren 1. maddede deney grubu öğrencilerinin önemseme eğilimlerinde önemli fark gözlenmezken kontrol grubu öğrencilerinin çok önemli seçeneğine doğru belirgin bir eğilim (8 öğrenci) gösterdiği gözlenmiştir. Her iki grup için sosyal tarih konularından olan sanat ile ilgili 2. maddenin önemsenme eğiliminde bir düşüş söz konusudur. Siyasi tarih konularından olan yönetim/iktidar temasını ilgilendiren 3. maddede deney grubu öğrencileri sontestte çok önemli seçeneğine doğru belirgin bir kayma (6 öğrenci) gösterirken kontrol grubu öğrencileri öntest ile benzer eğilimler göstermiştir. Ekonomi konusu ile ilgili olan 4. maddede deney grubu öğrencileri öntestte ve sontestte benzer eğilimler gösterirken kontrol grubu öğrencilerinin çok önemli seçeneğinden biraz önemli ve önemli seçeneklerine bir miktar kayma (5 öğrenci) gösterdiği bulgulanmıştır. Biyolojik yeniden üretim konusu ile ilişkili olan 5. maddede eğilimler birbirine daha yakın olan çok önemliden önemliye kayma (4 öğrenci) şeklinde gerçekleşirken kontrol grubunda birbirinden oldukça uzak seçenekler olan çok önemliden biraz önemli ve önemli seçeneklerine kayma (4 öğrenci) şeklinde gerçekleşmiştir. Siyasi tarih konularından olan savaş ile ilgili 6. maddede deney grubu öğrencileri biraz önemli seçeneğinden çok önemli ve önemli seçeneklerine doğru kayma (5 öğrenci) gösterirken kontrol grubunda savaşı önemseme eğiliminde dikkate değer bir azalma (8 öğrenci) söz konusudur. Siyasi tarih konularından bir başkası olan fetih/devlet kurma temasını ilgilendiren 7. maddede deney grubunda çok önemli seçeneğine doğru dikkate değer bir kayma (9 öğrenci) söz konusu iken kontrol grubunda öntest ve sontest eğilimleri benzerlik göstermiştir. Günlük yeniden üretim konusu ile ilişkili olan 8. maddede deney grubu öğrencileri biraz önemli ve önemsiz seçeneklerinden önemli seçeneğine doğru kayma gösterirken kontrol grubu öğrencilerinin 2'si öntestten işaretlenmeyen seçenek olan önemsiz seçeneğine doğru kayma göstermiştir. Sosyal tarih konularından olan inanç teması ile ilişkili olan 9. maddede deney grubu öğrencileri çok önemli seçeneğinden önemli seçeneğine doğru kayma gösterirken kontrol grubu öğrencileri öntestte ve sontestte benzer eğilimler göstermiştir. Fakat bu maddede önemsiz seçeneğini işaretleyen deney grubu öğrencisi yokken kontrol grubunda bu seçeneği işaretleyen öğrenci bulunmaktadır.

Aşağıda deney grubu öğrencilerinin Form 2.2 maddelerine öntestte ve sontestte verdikleri cevapların analiz sonuçlarına ait tablo yer almaktadır.

Tablo 4: *Deney Grubu Öğrencilerinin Geçmişte Yaşamış Kadınların Belirtilen Etkinlikleri Yapma Sıklıklarına İlişkin Düşüncelerinin Öntest-Sontest Frekans, Yüzde ve Ki Kare Sonuçları*

Yapılan İşler (Deney Grubu)		Her zaman		Bazen		Hiçbir zaman		Anlamlı Fark	
1. Savaşmışlardır		f	%	f	%	f	%	X^2	p
	Ö	4	14,8	16	59,3	7	25,9	8,25	,016*
	S	4	14,8	23	85,2	-	-		
2. Ülkeyi yönetmişlerdir	Ö	1	3,7	15	55,6	11	40,7	10,74	,005*
	S	2	7,4	24	88,9	1	3,7		
3. Din görevlisi olmuşlardır	Ö	3	11,5	14	53,8	9	34,6		
	S	3	11,1	16	59,3	8	29,6		
4. Halı ve kilim dokumuşlardır	Ö	20	74,1	7	25,9	-	-		
	S	22	81,5	5	18,5	-	-		
5. Süt sağmışlardır	Ö	21	77,8	6	22,2	-	-		
	S	25	92,6	1	3,7	1	3,7		
6. Yemek, ekmek pişirmişlerdir	Ö	23	88,5	3	11,5	-	-		
	S	26	96,3	1	3,7	-	-		
7. İçinde yaşamak için çadır kurmuşlardır	Ö	13	48,1	13	48,1	1	3,7		
	S	14	51,9	13	48,1	-	-		
8. At binip ok atmışlardır	Ö	1	3,7	6	22,2	20	74,1	24,86	,000*
	S	4	14,8	21	77,8	2	7,4		
9. Futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmişlerdir	Ö	-	-	4	14,8	23	85,2	4,52	,033
	S	-	-	11	40,7	16	59,3		
10. Çocuklarla ilgilenmişlerdir	Ö	26	96,3	1	3,7	-	-		
	S	26	96,3	1	3,7	-	-		
11. Ülke yönetimine yardımcı olmuşlardır	Ö	3	11,1	19	70,4	5	18,5	8,02	,018*
	S	9	33,3	18	66,7	-	-		
12. Tarım yapmışlardır	Ö	19	70,4	7	25,9	1	3,7		
	S	18	66,7	8	29,6	1	3,7		
13. Ticaret yapmışlardır	Ö	10	37,0	9	33,3	8	29,6	8,17	,017
	S	6	22,2	19	70,4	2	7,4		
14. Müzikle uğraşmışlardır	Ö	8	29,6	8	29,6	11	40,7		
	S	11	40,7	12	44,4	4	14,8		
15. Dansla ilgilenmişlerdir	Ö	8	29,6	8	29,6	11	40,7		
	S	8	29,6	13	48,1	6	22,2		
16. Hastane, hamam, köprü, kale yaptırmışlardır	Ö	2	7,4	10	37,0	15	55,6		
	S	1	3,7	10	37,0	16	59,3		
17. Vakıflar kurmuş, hayır işleriyle ilgilenmişlerdir	Ö	5	18,5	13	48,1	9	33,3		
	S	2	7,7	14	53,8	10	38,5		

*****Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının % 20'sini aştığından, anlamlılık testine ilişkin sonuçlar yorumlanamamıştır.

Deney grubu öğrencilerinin kadınların verilen ifadelerdeki işleri geçmişte hangi sıklıkta yaptıklarını düşündüklerine dair öntest ve sontest sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır. Her madde için yapılan ki kare sonuçlarının bulunduğu tablo incelendiği zaman; 9. madde olan "Futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmişlerdir" ifadesinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir X^2(sd=1, n=54)=4.52, p<.05. Başka bir anlatımla, öğrencilerin algılarında geçmişte yaşamış kadınların futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenme sıklıklarına dair öntest puanları ile sontest puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca 13. madde olan "Ticaret yapmışlardır" ifadesinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir X^2(sd=2, n=54)=8.17, p<.05. Başka bir anlatımla, öğrencilerin algılarında geçmişte yaşamış kadınların ticaret yapma sıklıklarına dair öntest puanları ile sontest puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

1. maddenin öntestinde ve sontestinde kadınların her zaman savaştıklarını düşünen öğrenci sayısında değişiklik olmazken bazen savaştıklarını düşünen öğrenci sayısında sontestte artış olduğu ve öntestte hiçbir zaman savaşmadığını düşünen öğrencilerin tamamının sontestte bazen savaştığı

düşüncesine yöneldikleri görülmektedir. Yani deney grubu öğrencilerinin % 25.9'u öntestte kadınların savaşmadığını düşünürken sontestte öğrencilerin bu fikirlerinin değiştiği ve bütün öğrencilerin kadınların savaştığını düşündüğü görülmektedir. Öğrencilerin düşüncelerindeki bu değişiklikte öğretim süreci boyunca öğrencilere sunulan savaşçı kadın görsellerinin ve konu içerisinde ele alınan savaşçı kadın figürlerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun sontestte kadınların bazen savaştığını (% 85.2) düşündüğü tablodan anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bu eğilimi tarihsel gerçekliğe uygun olduğu gibi; sontestte hiçbir zaman seçeneğini işaretleyen öğrenci olmaması uygulamanın etkili olduğunu kanıtlar niteliktedir. 2. maddenin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların her zaman ve bazen seçeneklerinde sontestte öğrenci sayısında artış, hiçbir zaman seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. Yani uygulama sonunda öğrencilerin neredeyse hepsi (bir öğrenci dışında) kadınların ülke yönettiğini düşünmektedir fakat kadınların hangi sıklıkta ülke yönettiği konusunda farklı düşüncelere sahip oldukları anlaşılmaktadır. 8. maddenin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların her zaman ve bazen seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında artış, hiçbir zaman seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. Fakat bu maddedeki en büyük artış bazen seçeneğinde olmuştur ve öntestte sadece 7 öğrenci kadınların ata binip ok attığını düşünürken sontestte sadece 2 öğrencinin bu düşünceye sahip olmadığı sonucundan anlaşılabileceği gibi öğrencilerin bu konuda diğer maddelere göre daha büyük bir değişikliğe uğraması dikkat çekicidir. Yani öğrencilerin kadınların ata binip ok atması konusunda daha net kalıpyargıları varken kadınların ata binip ok attığına yönelik resimlerin gösterilmesi, olayların sunulması sonucunda bu kalıpyargı daha belirgin bir şekilde değişmiştir. 9. maddede öğrencilerin hem sontestte hem de öntestte kadınların futbol, güreş gibi sporlarla her zaman ilgilenmediği düşüncesine sahip olduğu, öntestte hiçbir zaman ilgilenmediğini düşünen öğrencilerden bazılarının düşüncelerinin sontestte bazen ilgilendiği şeklinde değiştiği görülmektedir. Öğrencilerin sontestte yarısından fazlasının kadınların futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmediği düşüncesine sahip olduğu görülse de önteste göre bazı öğrencilerin bu düşüncelerinin değişmesi anlamlıdır. Öğrencilerin hem öntesette hem de sontestte kadınların her zaman futbol, güreş gibi sporlarla ilgilendiklerini düşünmedikleri görülmektedir. Öntestte öğrencilerin büyük bir kısmı (% 85.2) kadınların futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmediklerini düşündüğü; bu oranın sontestte % 59.3'e düştüğü fakat yine de öğrencilerin yarısından fazlasının kadınların futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmediklerini düşündüğü görülmektedir. Sontestte bazı öğrencilerin kadınların futbol, güreş gibi sporlarla ilgilendiklerini düşünmesindeki en önemli etkenin kadınların bu sporla ilgilendiği bilgisinin verilerek bu bilginin görsellerle somutlaştırılması olduğu söylenebilir. Fakat bu konuda öğrencilerin büyük bir kısmının kalıpyargıları dirençli olduğu için konu ile ilgili verilen bilgiyi göz ardı ederek ilgili maddeyi toplumsal cinsiyet kalıpyargıları ile cevapladıkları düşünülmektedir. 11. maddenin öntestinde kadınların ülke yönetimine yardımcı olmadığını düşünen 5 öğrencinin düşüncesinin değiştiği ve her zaman seçeneğinde dikkate değer bir artış olduğu görülmektedir. Kadınların ülke yönetimine yardımcı olduğunu düşünen öğrenci sayısı 22'den 27'ye yükselmiştir. Öğrencilerin öntestte kadınların ülke yönetimine yardımcı olduklarını düşünme eğilimleri (22 öğrenci) henüz formal tarih bilgileri yetersiz olmasına rağmen dikkate değerdir. Bunun nedeninin öğrencilerin bir kısmının Form 1'de bulunan "Tarih nedir?" sorusuna Muhteşem Yüzyıl, Diriliş Ertuğrul gibi televizyon dizilerinin isimlerini yazarak cevaplamalarından yola çıkarak öğrencilerin bu dizilerden etkilendiği ve oradaki kadın tarihsel karakterlerin konumuna bakarak bu düşünceye sahip oldukları düşünülmektedir. Bu bulgudan hareketle, medyanın kadın tarihsel aktörlere yer vermesinin öğrencilerin kadınlar ve kadınların yaptıkları işler ile ilgili algısını etkilediği sonucuna varılabilir. Öte yandan sontestte öğrencilerinin tamamının bu işi kadınların yaptığını belirtmesi bulgusu uygulama sürecinde kadınlı bir tarih anlatısının öğrencilerin algılarını değiştirdiğini/dönüştürdüğünü kanıtlar niteliktedir. 13. maddenin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların bazen seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında artış, her zaman ve hiçbir zaman seçeneklerinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. Yani uygulama sonunda öğrencilerin neredeyse hepsi (iki öğrenci dışında) kadınların ticaret yaptığını

düşünmektedir fakat kadınların hangi sıklıkta ticaret yaptığı konusunda farklı düşüncelere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Sontestte kadınların ticaret yaptığını düşünen öğrenci sayısı önteste göre daha fazla olsa da (19'dan 25'e yükselmiştir) öntestte kadınların ticaret yaptığını düşünen öğrenci sayısının da fazla olduğu görülmektedir ve bunun nedeninin öğrencilerin yaşadıkları yerde pazarda, mağazalarda vb. yerlerde çalışan kadın sayısının fazla olması ve öğrencilerin bu alanlar ile ticareti bağdaştıran güncel algılarından kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. Yine de kadınların geçmişte ticaretle uğraştığını düşünen öğrenci sayısının dikkate değer bir oranda artması ve ticaretle uğraşmadıklarını düşünen öğrenci sayısının (2 öğrenci) önemli oranda düşmesi uygulamanın öğrencilerin algısını kadınlar lehine dönüştürdüğünü göstermektedir. 14. maddenin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların her zaman ve bazen seçeneklerinde sontestte öğrenci sayısında artış, hiçbir zaman seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. Kadınların müzikle ilgilendiğini düşünen öğrenci oranı öntestte % 59.3 iken sontestte bu oran % 85.2'ye çıkmıştır ve sontestte öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kadınların müzikle ilgilendiğini düşünmüştür. 15. maddenin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların bazen seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında artış, hiçbir zaman seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin öntestte ve sontestte kadınların yaptığını düşündükleri bir işle ilgili düşüncelerinde değişiklik olmadığı ve bu işin çocuklarla ilgilenme olması dikkat çekicidir. Öğrencilerin neredeyse hepsi (bir öğrenci dışında) hem öntestte hem de sontestte kadınların her zaman çocuk baktığını düşünmektedir. Öğrencilerin kadınlarla özdeşleştirdiği bir başka iş ise yemek, ekmek pişirme işidir. Öntestte 23 öğrenci kadınların her zaman yemek, ekmek pişirdiğini düşünürken sontestte 26 öğrenci kadınların yemek, ekmek pişirdiğini düşünmektedir. Buna göre; öğrencilerin geçmişteki kadınların yaptıkları işlere yönelik algılarını tespit etmek amacıyla hazırlanan bu forma tarihsel gerçekliğe uygun olarak cevaplar verdikleri söylenebilir.

Savaşma, ülke yönetme, at binip ok atma, futbol, güreş gibi sporlar yapma, ülke yönetimine yardımcı olma ve ticaret gibi geleneksel olarak "eril" alana kodlanan kategorilerde kadın aktörler lehine bir artış bulgulanmıştır ve bu artış en çok bazen seçeneğinde gerçekleşmiştir. Hiçbir zaman seçeneğinin sontestte öğrenciler tarafından çoğunlukla seçilmemiş olması da düşünüldüğünde; öğrencilerin geleneksel olarak eril alana kodlanan işleri uygulama sonrasında kadınların da yapabildiğini düşünmeye başladıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu da araştırmanın eşitlik amacının geniş ölçüde gerçekleştiğini kanıtlar niteliktedir. Öğrencilerin seçimleri tarihsel bağlama uygun olduğu gibi toplumsal cinsiyet algısının olumlu yönde değiştiğine işaret etmektedir.

Deney grubunda hiçbir zaman seçenekleri incelendiği zaman; uygulama sonrası çok az değiştiği görülen veriler şöyledir:

- 3. madde için bu seçeneği öntestte 9 kişi işaretlerken iken sontestte 8 kişi
- 9. madde için bu seçeneği öntestte 23 kişi işaretlerken iken sontestte 16 kişi
- 16. madde için bu seçeneği öntestte 15 kişi işaretlerken iken sontestte 16 kişi
- 17. madde için bu seçeneği öntestte 9 kişi işaretlerken iken sontestte 10 kişi işaretlemiştir.

3. madde olan din görevlisi olma işi eril alana kodlanmaya devam ederken, 9. madde olan futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenme işinde dikkate değer bir düşüşün yanı sıra yüksek oranda eril alanda görülme eğiliminin sürdüğü anlaşılmaktadır. Topluma hizmet alanındaki işlerden olan 16. ve 17. maddelerde ise en az değişiklik olmuştur. Bunun nedeninin ise uygulama süreci içerisinde bu faaliyetleri yürüten kadın aktörlere ülke yöneten, savaşan, müzikle ilgilenen kadın aktörlere kıyasla nispeten daha az yer verilmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak öğrenciler uygulama sürecinde kadın şamanlar ve kadınların sporla ilgilendiği konusunda bilgilendirilmesine rağmen kadınların hiçbir zaman bu işlerle uğraşmadıkları yönündeki düşüncelerini görece yüksek oranda (yaklaşık olarak her 3

öğrenciden biri) korumaya devam etmesi nedeniyle din görevlisi olma ve futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenme maddeleri için bir toplumsal cinsiyet direncinden söz edilebilir. Din görevlisi olma işi ile ilgili direncin olma nedeni Tablo 8'de değinileceği gibi, öğrencilerin güncel din görevlisi algılarından kaynaklanmış olabilir.

Aşağıda kontrol grubu öğrencilerinin ilgili form maddelerine öntestte ve sontestte verdikleri cevapların analiz sonuçlarına ait tablo yer almaktadır.

Tablo 5: *Kontrol Grubu Öğrencilerinin Geçmişte Yaşamış Kadınların Belirtilen Etkinlikleri Yapma Sıklıklarına İlişkin Düşüncelerinin Öntest-Sontest Frekans, Yüzde ve Ki Kare Sonuçları*

Yapılan İşler (Kontrol Grubu)		Her zaman		Bazen		Hiçbir zaman		Anlamlı Fark	
1. Savaşmışlardır		f	%	f	%	f	%	X^2	p
	Ö	6	20,0	21	70,0	3	10,0		
	S	9	30,0	19	63,3	2	6,7		
2. Ülkeyi yönetmişlerdir	Ö	2	6,9	11	37,9	16	55,2		
	S	3	10,0	19	63,3	8	26,7		
3. Din görevlisi olmuşlardır	Ö	3	10,3	13	44,8	13	44,8		
	S	2	6,9	20	69,0	7	24,1		
4. Halı ve kilim dokumuşlardır	Ö	24	80,0	6	20,0	-	-		
	S	27	90,0	2	6,7	1	3,3		
5. Süt sağmışlardır	Ö	23	76,7	7	23,3	-	-		
	S	25	83,3	4	13,3	1	3,3		
6. Yemek, ekmek pişirmişlerdir	Ö	29	96,7	1	3,3	-	-		
	S	28	93,3	2	6,7	-	-		
7. İçinde yaşamak için çadır kurmuşlardır	Ö	6	20,0	21	70,0	3	10,0		
	S	5	16,7	22	73,3	3	10,0		
8. At binip ok atmışlardır	Ö	-	-	8	26,7	22	73,3	8,51	,014*
	S	1	3,3	18	60,0	11	36,7		
9. Futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmişlerdir	Ö	1	3,3	5	16,7	24	80,0		
	S	2	6,7	5	16,7	23	76,7		
10. Çocuklarla ilgilenmişlerdir	Ö	28	93,3	2	6,7	-	-		
	S	28	93,3	1	3,3	1	3,3		
11. Ülke yönetimine yardımcı olmuşlardır	Ö	6	20,0	20	66,7	4	13,3		
	S	10	33,3	15	50,0	5	16,7		
12. Tarım yapmışlardır	Ö	15	50,0	13	43,2	2	6,7		
	S	10	33,3	18	60,0	2	6,7		
13. Ticaret yapmışlardır	Ö	4	13,3	15	50,0	11	36,7		
	S	4	13,3	19	63,3	7	23,3		
14. Müzikle uğraşmışlardır	Ö	5	17,2	18	62,1	5	17,2		
	S	10	33,3	17	56,7	3	10,0		
15. Dansla ilgilenmişlerdir	Ö	7	23,3	20	66,7	3	10,0		
	S	11	36,7	12	40,0	7	23,3		
16. Hastane, hamam, köprü, kale yaptırmışlardır.	Ö	-	-	10	33,3	20	66,7		
	S	2	6,7	12	40,0	16	53,3		
17. Vakıflar kurmuş, hayır işleriyle ilgilenmişlerdir.	Ö	4	13,3	18	60,0	8	26,7		
	S	3	10,0	20	66,7	7	23,3		

*Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının %20'sini aştığından, anlamlılık testine ilişkin sonuçlar yorumlanamamıştır.

Kontrol grubu öğrencilerinin kadınların verilen ifadelerdeki işleri geçmişte hangi sıklıkta yaptıklarını düşündüklerine dair öntest ve sontest sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır. Her madde için yapılan ki kare sonuçlarının bulunduğu tablo incelendiği zaman; hiçbir maddede anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. 2. madde olan "Ülkeyi yönetmişlerdir" ifadesinin öntesti ve sontesti arasında

farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların her zaman ve bazen seçeneklerinde sontestte öğrenci sayısında artış, hiçbir zaman seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. Öntestte kadınların ülke yönetmediğini düşünen öğrenci oranı öğrencilerin yarısından fazlası (% 55.2) iken sontestte bu oran % 26.7'ye düşmüştür. 3. madde olan "Din görevlisi olmuşlardır" ifadesinin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların bazen seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında artış, her zaman ve hiçbir zaman seçeneklerinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. 8. madde olan "At binip ok atmışlardır" ifadesinin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların her zaman ve bazen seçeneklerinde sontestte öğrenci sayısında artış, hiçbir zaman seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. Burada dikkati çeken bir diğer nokta ise; öntestte her zaman seçeneğini işaretleyen öğrenci yokken sontestte bir öğrencinin her zaman seçeneğini işaretlemesidir. 13. madde olan "Ticaret yapmışlardır" ifadesinin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların bazen seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında artış, hiçbir zaman seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. 15. madde olan "Dansla ilgilenmişlerdir" ifadesinin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların her zaman ve hiçbir zaman seçeneklerinde sontestte öğrenci sayısında artış, bazen seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir. 16. madde olan "Hastane, hamam, köprü, kale yaptırmışlardır" ifadesinin öntesti ve sontesti arasında farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların her zaman ve bazen seçeneklerinde sontestte öğrenci sayısında artış, hiçbir zaman seçeneğinde sontestte öğrenci sayısında düşüş şeklinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4 ve Tablo 5 arasındaki benzerlik; 6. madde olan yemek, ekmek pişirme işinde ortaya çıkmaktadır. Her iki grupta öğrenciler belirtilen madde için hiçbir zaman seçeneğini işaretlememiştir. Ayrıca 10. madde olan çocuklarla ilgilenme işinde de benzerlik söz konusudur. Hem deney hem kontrol grubu öğrencilerinin (kontrol grubu sontestinde bir öğrenci hariç) hem öntestte hem sontestte belirtilen madde için hiçbir zaman seçeneğini işaretlememiştir. Buna ek olarak; her iki grupta da öğrencilerin büyük çoğunluğu belirtilen işleri kadınların her zaman yaptığını düşünmektedir.

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinden elde edilen veriler kıyaslandığında; sontestte hiçbir zaman seçeneğinin işaretlenmediği deney grubunda 6 faaliyet söz konusu iken kontrol grubunda 1 faaliyet söz konusudur. Kontrol grubunda hiçbir zaman seçeneğinin işaretlenmediği faaliyet yukarıda belirtildiği gibi, 6. madde olan yemek, ekmek pişirme faaliyetidir.

Deney ve kontrol gruplarının sontestte hiçbir zaman seçeneğini işaretlendiği faaliyetler ve öğrenci sayıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 6: *Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Hiçbir Zaman Seçeneğini İşaretledikleri Faaliyetlerin Sontest Frekans Sonuçları*

Faaliyet	Deney Grubu	Kontrol Grubu
1. Savaşmışlardır	-	2
2. Ülke yönetmişlerdir	1	8
3. Din görevlisi olmuşlardır	8	7
8. At binip ok atmışlardır	2	11
9. Futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmişlerdir	16	23
11. Ülke yönetimine yardımcı olmuşlardır	-	5
13. Ticaret yapmışlardır	2	7
16. Hastane, hamam, köprü, kale yapmışlardır	15	16
17. Vakıflar kurmuş, hayır işleriyle ilgilenmişlerdir	10	7

Tablo 6 incelendiği zaman; birkaç madde haricinde deney grubu öğrencilerinin kadınların yaptıkları işleri algılamalarında dikkate değer bir değişim gözlenmektedir. Uygulama sonucunda geleneksel olarak eril alana kodlanan işleri kadınların da yaptığını düşünme eğilimi deney grubunda

daha radikal bir artış göstermiştir. Bu da geçmişe yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği algısının deney grubunda eşitlik kadınlar lehine anlamlı bir değişkenlik gösterdiğini kanıtlar niteliktedir. Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin sontest sonuçları karşılaştırıldığında; hiçbir zaman seçeneği özelinde benzer sonuçların gözlendiği maddelerin 3., 9., 16. ve 17. maddeler olduğu bulgulanmıştır. Bu durum daha önce ileri sürülen, 3. ve 9. maddelerdeki işlerin geleneksel eril alana kodlanması ve 16. ve 17. maddelerdeki işleri yapan kadın aktörlere hem uygulamada hem de ders kitaplarında yeterince yer verilmemesi ile ilişkilidir.

Yukarıda deney ve kontrol grubu öğrencilerinin öntestte ve sontestte verdikleri cevaplar ayrı olarak yorumlanmıştır. Aşağıda deney ve kontrol grubu öğrencilerinin verdikleri cevaplardan önemli farklılıklar içeren maddeler ele alınmıştır.

Deney ve kontrol gruplarının sontest puanları arasında farklılık olan bazı maddeler tespit edilmiştir. Bu maddelerden bazıları şu şekildedir: 2. madde olan "Ülkeyi yönetmişlerdir" ifadesinde deney grubu öğrencilerinin 1'i (% 3.7) hiçbir zaman, 24'ü (% 88.9) bazen, 2'si (% 7.4) her zaman seçeneğini işaretlerken; kontrol grubu öğrencilerinin 8'i (% 26,7) hiçbir zaman, 19'u (% 63.3) bazen, 3'ü (%10.0) her zaman seçeneğini işaretlemiştir. Sontestte deney grubu öğrencilerinin % 3.7'si kadınların ülkeyi yönetmediğini düşünürken, kontrol grubu öğrencilerinin % 26.7'sinin bu düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Kontrol grubunda kadınların ülkeyi yönettiğini düşünen öğrenci sayısı az olmasa da deney grubunda bu sayının daha fazla olması sonucu dikkate alındığında kadınların görünür olduğu bir ünite tasarımının öğrenci algılarının değişmesi/dönüşmesi üzerinde daha fazla etkisi olduğu söylenebilir.

7. madde olan "İçinde yaşamak için çadır kurmuşlardır" ifadesinde deney grubu öğrencilerinin 13'ü (% 48.1) bazen, 14'ü (% 51.9) her zaman seçeneğini işaretlerken; kontrol grubu öğrencilerinin 3'ü (% 10.0) hiçbir zaman, 22'si (% 73.3) bazen, 5'i (% 16.7) her zaman seçeneğini işaretlemiştir. Deney grubunda izledikleri videolar ve edindikleri bilgiler doğrultusunda kadınların çadır kurmadığını düşünen öğrenciye rastlanmazken; kontrol grubu öğrencilerinin % 10'u kadınların çadır kurmadığını düşünmektedir.

8. madde olan "Ata binip ok atmışlardır" ifadesinde deney grubu öğrencilerinin 2'si (% 7.4) hiçbir zaman, 21'i (% 77.8) bazen, 4'ü (% 14.8) her zaman seçeneğini işaretlerken; kontrol grubu öğrencilerinin 11'i (% 36.7) hiçbir zaman, 18'i (% 60.0) bazen, 1'i (% 3.3) her zaman seçeneğini işaretlemiştir. Deney grubu öğrencilerinin % 7.4'ü kadınların ata binip ok atmadığını düşünürken, kontrol grubu öğrencilerinin % 36.7'si kadınların ata binip ok atmadığını düşünmektedir. Bu veriler incelendiği zaman; her iki grubun öntestine göre sontestinde daha fazla öğrencinin kadınların ata binip ok attığını düşündüğü görülmektedir. Fakat bu veriler ele alındığı zaman; sontestte kadınların ata binip ok attığını düşünen öğrenci sayısının deney grubunda daha fazla olduğu görülmektedir. Her iki grupta değişiklik olmasının nedeninin konu gereği öğrencilere kadınların ata binip ok attığı bilgisinin verilmesi fakat deney grubunda daha fazla değişiklik olmasının nedeninin ise somut örneklerle bilgilerin desteklenmesi olduğu düşünülmektedir. Bu bulgu öğrencilerin bulunduğu yaş itibariyle soyut örnekler verilebileceğine fakat somut örneklerle öğrenmenin daha kalıcı olduğuna bir örnek teşkil etmektedir.

12. madde olan "Tarım yapmışlardır" ifadesinde deney grubu öğrencilerinin 1'i (% 3.7) hiçbir zaman, 8'i (% 29.6) bazen, 18'i (% 66.7) her zaman seçeneğini işaretlerken; kontrol grubu öğrencilerinin 2'si (% 6.7) hiçbir zaman, 18'i (% 60.0) bazen, 10'u (% 33.3) her zaman seçeneğini işaretlemiştir. Deney ve kontrol grubu öğrencileri yaklaşık aynı oranda kadınların tarım yaptığını düşünmekte fakat kadınların hangi sıklıkta tarım yaptığı konusunda ayrı düşmektedirler. Buradan öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak kadınların görevlerinden birisinin tarımsal faaliyet olduğunu düşündükleri sonucu çıkarılabilir. Bunda öğrencilerin köyde kadınları tarım yaparken ya da pazarda organik ürün tezgahlarında kendi ürettikleri ürünleri satarken görmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Aşağıda deney grubu öğrencilerinin Form 2.3 maddelerine öntestte ve sontestte verdikleri cevapların analiz sonuçlarına ait tablo yer almaktadır.

Tablo 7: *Deney Grubu Öğrencilerinin Geçmişte Yaşamış Erkeklerin Belirtilen Etkinlikleri Yapma Sıklıklarına İlişkin Düşüncelerinin Öntest-Sontest Frekans ve Yüzde Sonuçları*

Yapılan İşler (Deney Grubu)		Her zaman		Bazen		Hiçbir zaman	
1. Savaşmışlardır		f	%	f	%	f	%
	Ö	23	85,2	4	14,8	-	-
	S	23	85,2	4	14,8	-	-
2. Ülkeyi yönetmişlerdir	Ö	22	81,5	5	18,5	-	-
	S	25	92,6	2	7,4	-	-
3. Din görevlisi olmuşlardır	Ö	13	48,1	14	51,9	-	-
	S	16	59,3	10	37,0	1	3,7
4. Halı ve kilim dokumuşlardır	Ö	1	3,7	7	25,9	19	70,4
	S	-	-	6	22,2	21	77,8
5. Süt sağmışlardır	Ö	-	-	4	14,8	23	85,2
	S	1	3,7	7	25,9	19	70,4
6. Yemek, ekmek pişirmişlerdir	Ö	-	-	11	40,7	16	59,3
	S	-	-	9	33,3	18	66,7
7. İçinde yaşamak için çadır kurmuşlardır	Ö	7	25,9	20	74,1	-	-
	S	9	33,3	17	63,0	1	3,7
8. At binip ok atmışlardır	Ö	26	96,3	1	3,7	-	-
	S	26	96,3	1	3,7	-	-
9. Futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmişlerdir	Ö	21	77,8	4	14,8	2	7,4
	S	23	85,2	3	11,1	1	3,7
10. Çocuklarla ilgilenmişlerdir	Ö	1	3,7	17	63,0	9	33,3
	S	1	3,8	13	50,0	12	46,2
11. Ülke yönetimine yardımcı olmuşlardır	Ö	25	96,2	1	3,8	-	-
	S	27	100	-	-	-	-
12. Tarım yapmışlardır	Ö	16	59,3	10	37,0	1	3,7
	S	14	51,9	12	44,4	1	3,7
13. Ticaret yapmışlardır	Ö	21	77,8	4	14,8	1	3,7
	S	21	77,8	6	22,2	-	-
14. Müzikle uğraşmışlardır	Ö	4	14,8	9	33,3	14	51,9
	S	3	11,1	13	48,1	11	40,7
15. Dansla ilgilenmişlerdir	Ö	3	11,5	9	34,6	14	53,8
	S	1	3,7	10	37,0	16	59,3
16. Hastane, hamam, köprü, kale yaptırmışlardır	Ö	19	70,4	8	29,6	-	-
	S	22	81,5	5	18,5	-	-
17. Vakıflar kurmuş, hayır işleriyle ilgilenmişlerdir	Ö	11	40,7	15	55,6	1	3,7
	S	12	44,4	13	48,1	2	7,4

Deney grubu öğrencilerinin erkeklerin verilen ifadelerdeki işleri geçmişte hangi sıklıkta yaptıklarını düşündüklerine dair öntest ve sontest sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır. Her madde için yapılan ki kare sonuçlarının bulunduğu tablo incelendiği zaman; öntest ve sontest puanları arasında anlamlı farklılığın olduğu madde bulunmamaktadır. Öğrencilerin kadınların yaptıkları işlerle ilgili düşüncelerinde değişiklik olmasına karşın erkeklerle ilgili değişiklik olmamasının nedenlerinin kadınların yaptıkları işlerle ilgili değişiklik olan alanları öntestten itibaren erkeklerin yaptıkları işler olarak düşünmeleri, çalışmanın kadınların görünür kılınması amacına odaklanarak erkek egemen olan ünitede kadınları ön plana çıkarması olabilir. Elde edilen bu bulgu ile öğrencilerin dönem bağlamında birtakım işler konusunda cinsiyet ayrımı olmadığı bilgisini edindiği sonucu çıkarılabilir. Öğrencilerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak hem öntestte hem de sontestte erkeklerin savaştığını, ata binip ok attığını ve ülke yönetimine katıldığını düşündüğü ve bu seçeneklerde hiçbir zaman seçeneğini göz ardı ettikleri görülmektedir.

Aynılık üzerinden giden uygulama sonucunda (aynı erkek gibi olma) öğrencilerin "kadın işleri" algısında fark gözlemlenirken "erkek işleri" algısının pekiştiği bulgulanmıştır. Bunun nedeninin "dişil" alana kodlanan işleri erkeklerin yaptığına dair sürekli bir strateji izlenmemesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Aşağıda kontrol grubu öğrencilerinin ilgili form maddelerine öntestte ve sontestte verdikleri cevapların analiz sonuçlarına ait tablo yer almaktadır.

Tablo 8: *Kontrol Grubu Öğrencilerinin Geçmişte Yaşamış Erkeklerin Belirtilen Etkinlikleri Yapma Sıklıklarına İlişkin Düşüncelerinin Öntest-Sontest Frekans ve Yüzde Sonuçları*

Yapılan İşler (Kontrol Grubu)		Her zaman		Bazen		Hiçbir zaman		Anlamlı Fark	
1. Savaşmışlardır		f	%	f	%	f	%	X^2	p
	Ö	27	90,0	3	10,0	-	-		
	S	30	100	-	-	-	-		
2. Ülkeyi yönetmişlerdir	Ö	24	80,0	5	16,7	1	3,3		
	S	27	90,0	3	10,0	-	-		
3. Din görevlisi olmuşlardır	Ö	11	36,7	16	53,3	3	10,0	6,79	,034*
	S	21	70,0	8	26,7	1	3,3		
4. Halı ve kilim dokumuşlardır	Ö	1	3,3	7	23,3	22	73,3		
	S	1	3,3	13	43,3	16	53,3		
5. Süt sağmışlardır	Ö	1	3,3	20	66,7	9	30,0		
	S	2	7,1	18	64,3	8	28,6		
6. Yemek, ekmek pişirmişlerdir	Ö	1	3,3	14	46,7	15	50,0		
	S	2	6,7	16	53,3	12	40,0		
7. İçinde yaşamak için çadır kurmuşlardır	Ö	21	70,0	9	30,0	-	-		
	S	25	83,3	5	16,7	-	-		
8. At binip ok atmışlardır	Ö	27	93,1	1	3,4	1	3,4		
	S	30	100	-	-	-	-		
9. Futbol, güreş gibi sporlarla ilgilenmişlerdir	Ö	27	90,0	3	10,0	-	-		
	S	30	100	-	-	-	-		
10. Çocuklarla ilgilenmişlerdir	Ö	3	10,0	18	60,0	9	30,0		
	S	-	-	23	76,7	7	23,3		
11. Ülke yönetimine yardımcı olmuşlardır	Ö	26	86,7	4	13,3	-	-		
	S	29	96,7	1	3,3	-	-		
12. Tarım yapmışlardır	Ö	15	50,0	15	50,0	-	-		
	S	18	60,0	10	33,3	2	6,7		
13. Ticaret yapmışlardır	Ö	26	86,7	3	10,0	1	3,3		
	S	24	80,0	4	13,3	1	3,3		
14. Müzikle uğraşmışlardır	Ö	2	6,7	18	60,0	10	33,3		
	S	1	3,3	17	56,7	12	40,0		
15. Dansla ilgilenmişlerdir	Ö	1	3,4	12	41,4	16	55,2		
	S	2	6,7	12	40,0	16	53,3		
16. Hastane, hamam, köprü, kale yaptırmışlardır	Ö	20	66,7	9	30,0	1	3,3		
	S	17	56,7	12	40,0	1	3,3		
17. Vakıflar kurmuş, hayır işleriyle ilgilenmişlerdir	Ö	13	43,3	14	46,7	3	10,0		
	S	13	43,3	15	50,0	2	6,7		

*Bu analizde beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının % 20'sini aştığından, anlamlılık testine ilişkin sonuçlar yorumlanamamıştır.

Kontrol grubu öğrencilerinin erkeklerin verilen ifadelerdeki işleri geçmişte hangi sıklıkta yaptıklarını düşündüklerine dair öntest ve sontest sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır. Her madde için yapılan ki kare sonuçlarının bulunduğu tablo incelendiği zaman; öntest ve sontest puanları arasında anlamlı farklılığın olduğu madde bulunmamaktadır. Tablo incelendiği zaman; 3. madde olan "Din görevlisi olmuşlardır" ifadesine öntestte öğrencilerin 3'ü (% 10.0) hiçbir zaman, 16'sı (% 53.3) bazen,

11'i (% 36.7) her zaman seçeneğini işaretlerken; sontestte öğrencilerin 1'i (% 3.3) hiçbir zaman, 8'i (% 26.7) bazen, 21'i (% 70.0) her zaman seçeneğini işaretlemiştir. Yani kontrol grubu öğrencilerinin % 36.7'si öntestte erkeklerin her zaman din görevlisi olduğunu düşünürken sontestte % 70.0'ı erkeklerin her zaman din görevlisi olduğunu düşünmüştür. Öğrencilerin neredeyse hepsi (bir öğrenci dışında) sontestte erkeklerin din görevlisi olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin erkeklerin din görevlisi olduğunu yüksek oranda düşünmelerinde günümüz din görevlilerinin genelde erkek olmasının ve ünite içerisinde özellikle İslamiyet'in ortaya çıkması ve yayılması konusunda halifelik unvanına değinilmesi ve halifelerin erkek olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Deney grubu öğrencilerinde olduğu gibi, kontrol grubu öğrencilerinin de geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak hem öntestte hem de sontestte erkeklerin savaştığını, ata binip ok attığını ve ülke yönetimine katıldığını düşündüğü ve bu seçeneklerde hiçbir zaman seçeneğini göz ardı ettikleri görülmektedir. Bu işlerin yanında erkeklerin futbol, güreş gibi sporlarla ilgilendiğini düşündükleri ve hiçbir zaman seçeneğinin öğrenciler tarafından yok sayıldığı görülmektedir. Kadınların yaptıkları işler konusunda deney ve kontrol grubu öğrencileri arasındaki benzerliğin erkeklerin yaptıkları işler konusunda da kendini göstermesi sonucu, toplum tarafından her iki cinsiyete biçilen rolleri öğrencilerin kabul ettiklerini göstermektedir. Deney grubu öğrencilerinin kadınların yaptıkları işlerle ilgili önteste göre daha fazla değişiklik göstermesi sonucundan hareketle, kadınların görünür olduğu bir ünite tasarımının toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili öğrencilerin değişim/dönüşüm yaşamasını sağladığı söylenebilir.

Yukarıda deney ve kontrol grubu öğrencilerinin öntestte ve sontestte verdikleri cevaplar ayrı olarak yorumlanmıştır. Aşağıda deney ve kontrol grubu öğrencilerinin verdikleri cevaplardan önemli farklılıklar içeren maddeler ele alınacaktır.

Tablo 9: *Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Geçmişte Yaşamış Erkeklerin Belirtilen Etkinliği Yapma Sıklıklarına İlişkin Düşüncelerinin Öntest Ki Kare Sonuçları*

			İçinde yaşamak için çadır kurmuşlardır		Toplam
			Bazen	Her zaman	
Grup	Deney	f	20	7	27
		%	74.1	25.9	100.0
	Kontrol	f	9	21	30
		%	30.0	70.0	100.0
Toplam		f	29	28	57
		%	50.9	49.1	100.0

X^2=11.04 sd=1 p=.001

Deney ve kontrol gruplarının öntest ya da sontest puanları arasında farklılık olan bazı maddeler tespit edilmiştir. Bu maddelerden bazıları şu şekildedir. 7. madde olan "İçinde yaşamak için çadır kurmuşlardır" ifadesinde deney ve kontrol gruplarının öntest puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir X^2(sd=1, n=57)=11.04, p<.05. Başka bir anlatımla, deney ve kontrol grubu öğrencilerinin öntest puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Deney grubu öğrencilerinin 20'si (% 74.1) bazen, 7'si (% 25.9) her zaman seçeneğini işaretlerken; kontrol grubu öğrencilerinin 9'u (% 30.0) bazen, 21'i (% 70.0) her zaman seçeneğini işaretlemiştir. Her iki grupta hiçbir zaman seçeneğini işaretleyen öğrenci olmaması yani erkeklerin çadır kurmadığını düşünen öğrencinin bulunmaması önemlidir. Buradan öğrencilerin çadır kurma işini erkek işi olarak gördükleri fakat bu işi hangi sıklıkta yaptıkları konusunda görüş ayrılıkları bulunduğu sonucu çıkarılabilir. Bu maddeye sontestte deney grubu öğrencilerinin 1'i (% 3.7) hiçbir zaman, 17'si (% 63.0) bazen, 9'u (% 33.3) her zaman seçeneğini işaretlerken; kontrol grubu öğrencilerinin 5'i (% 16.7) bazen, 25'i (% 83.3) her zaman seçeneğini işaretlemiştir. Öğrencilerin düşüncelerinde önteste göre büyük bir değişiklik olmadığı, çadır kurma işini erkek işi olarak gördükleri, hatta her iki grupta da önteste göre erkeklerin her zaman çadır kurduğunu düşünen öğrenci sayısında artış olduğu görülmektedir.

5. madde olan "Süt sağmışlardır" ifadesine sontestte deney grubu öğrencilerinin 19'u (% 70.4) hiçbir zaman, 7'si (% 25.9) bazen, 1'i (% 3,7) her zaman seçeneğini işaretlerken; kontrol grubu öğrencilerinin 8'i (% 28,6) hiçbir zaman, 18'i (% 64.3) bazen, 2'si (% 7.1) her zaman seçeneğini işaretlemiştir. Deney grubu öğrencilerinin % 70.4'ü erkeklerin süt sağmadığını düşünürken, kontrol grubu öğrencilerinin % 28.6'sı erkeklerin süt sağmadığını düşünmektedir. Yani deney grubu öğrencilerinin büyük bir kısmı geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak süt sağma görevini erkeklere vermemiştir fakat kontrol grubu öğrencilerinin büyük bir kısmı deney grubu öğrencilerinin aksine süt sağma görevini erkeklere vermiştir. Buradan öğrencilerin cinsiyetler ile rol dağılımı arasındaki ilişkiyi kurarken bazı durumlarda geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini dikkate aldıkları, bazı durumlarda ise bu rolleri dikkate almadıkları sonucu çıkarılabilir. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili algılarını etkileyen birçok değişken olduğu fakat bu değişkenlerden en önemlilerinden birisinin öğretim süreci içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı somut örneklerin verildiği konular yoluyla gerçekleştiği söylenebilir. Öntestte ya da konu ile ilgili bir bilgi verilmemiş olmasına rağmen toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun olarak verilen cevaplarda öğrencilerin günlük yaşamlarından elde ettikleri deneyimlerin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Sonuçlar

- Araştırma bulgularına göre öğrencilerin genel olarak siyasi ve ekonomik konuları içeren maddeleri sosyal konuları içeren maddelere göre daha önemli buldukları tespit edilmiştir. Bu durumun bir nedeni öğretim programları ve ders kitaplarında siyasi tarih konularının ön plana çıkması olabilecekken; bir diğer nedenin de bu yaş grubu öğrencilerinin Egan'ın (2010) tarihsel düşünme sınıflandırması bağlamında romantik evre özellikleri taşımaları olduğu öne sürülmüştür. Fakat deney grubu öğrencilerinden elde edilen verilerin bir kısmında sosyal tarih konularına da değer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

- Öğrencilerin savaşma, ülke yönetme, at binip ok atma, futbol, güreş gibi sporlar yapma, ülke yönetimine yardımcı olma ve ticaret gibi geleneksel olarak "eril" alana kodlanan işleri, uygulama sonrasında kadınların da yapabildiğini düşünmeye başladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu da araştırmanın tarih konularının öğretimi bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine dönük amacının geniş ölçüde gerçekleştiğini kanıtlar niteliktedir. Öğrencilerin seçimleri tarihsel bağlama uygun olduğu gibi toplumsal cinsiyet algısının olumlu yönde değiştiğine işaret etmektedir.

- Uygulama sonucunda geleneksel olarak eril alana kodlanan işleri kadınların da yaptığını düşünme eğilimi deney grubunda daha radikal bir artış göstermiştir. Bu bulgu da geçmişe yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği algısının deney grubunda eşitlik bağlamında kadınlar lehine anlamlı bir değişim gösterdiğini ortaya koymuştur.

- Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak hem öntestte hem de sontestte erkeklerin savaştığını, ata binip ok attığını ve ülke yönetimine katıldığını, futbol, güreş gibi sporlarla ilgilendiğini düşündükleri bulgulanmıştır. Kadınların yaptıkları işler konusunda deney ve kontrol grubu öğrencileri arasındaki benzerliğin erkeklerin yaptıkları işler konusunda da kendini göstermesi bulgusu, toplum tarafından her iki cinsiyete biçilen rolleri öğrencilerin kabul ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte deney grubu öğrencilerinin algılarının, sontestte kadınların yaptıkları işlerle ilgili önteste göre daha fazla değişiklik göstermesi sonucundan hareketle, kadınların görünür olduğu bir ünite tasarımının toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili eşitlik yönünde öğrencilerin değişim/dönüşüm yaşamasını sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

1. Kadınların görünür olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alındığı bir öğretim anlayışının öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısını değiştirdiği/dönüştürdüğü sonucundan hareketle kadınların görünür olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alındığı öğretim programları ve ders kitapları hazırlanabilir.

2. Öğretmenler –bu araştırma kapsamında uygulandığı gibi- sınıf içi süreçlerde toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan etkinlik ve materyaller tasarlayabilirler.

3. Uygulama sürecinin başında deney grubu öğrencileri için siyasi tarih konuları daha önemli iken; uygulama içerisinde sosyal tarih konularına yer verildiği için öğrencilerin hem siyasi tarih konularını hem de sosyal tarih konularını önemsedikleri sonucu ele alındığında ders kitaplarında sosyal tarih ve siyasi tarih konularına dengeli bir şekilde yer vermelidir. Sosyal tarih alanında kadınlara dair daha çok bilgi üretildiği dikkate alındığında, bu dengenin sağlanmasının gerekliliği anlaşılır hale gelmektedir. Bir başka deyişle kadınların daha görünür olduğu bağlamlar içermesi bakımından sosyal tarihin en az siyasi tarih kadar dikkate alınması tarih öğretimi zemininde toplumsal cinsiyet eşitliğine önemli katkılar sunabilir. Bununla birlikte hem siyasi tarih hem sosyal tarih konuları içerisinde kadın aktörlere, kadın seslerine ve kadın anlatılarına yer verilebilir.

KAYNAKÇA

Berktay, F. (2012). *Tarihin cinsiyeti* (4. basım). İstanbul: Metis.

Cooke-Sawyer, S. (1998). *Gender bias and sex role stereotyping in grade seven history textbooks.* Master's Thesis, University of Western Ontario Faculty of Graduate Studies, İngiltere.

Çakır, S. (2011). *Osmanlı kadın hareketi* (3. basım). İstanbul: Metis.

Demircioğlu, E. (2014). *10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri (Trabzon örneği)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Demirel, E. (2010). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Dilek, G. (2012). *Tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet: 6. sınıf öğrencilerinin perspektifinden tarihsel süreçte kadın hakları ve kadın imgesi.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Doyle, J. L. (1998). *The effects of a gender-balanced social studies curriculum on grade ten students.* Master's Thesis, Simon Fraser University Faculty of Education, Kanada.

Egan, K. (2010). *Eğitimli zihin* (F. Keser, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.

Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (3.baskı). Ankara: Anı.

Foulds, K. E. (2010). *(De)constructing gender: Student of perceptions social studies textbooks in Kenyan primary schools.* PhD Dissertation, University of California, Amerika.

Güvenç Çetinkol, Ş. (2008). *Türkiye'de eğitime farklı bir bakış açısı: feminist pedagoji.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Johnson, P. A. (2014). *Eylem araştırması el kitabı* (Y. Uzuner & M. Özten Anay, Çev.). Ankara: Anı.

Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi* (21. baskı). Ankara: Nobel.

Köse, M. (2004). *Tarih öğretiminde kadın ve Türk kadın imajı.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Köse, M. (2011). *Tarih öğretiminde kadın imajının yeniden inşası.* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Scott, J. W. (2013). *Feminist tarihin peşinde* (A. Günaydın, A. Sönmez, D. Demirler, F. Dinçer, Ö. Tümer & Ö. Aslan, Çev.). İstanbul: BGST.

Seçgin, F. (2012). *Sosyal Bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarına etkisi.* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Stephard, C., Reid, A., & Stephard, K. (1998). *Peace and war.* London: John Murray.

Stephard, C., Reid, A., & Stephard, K. (2004). *Sociaties in change*. London: John Murray.

Turner, J. E. (1998). *Making space for women's history in the secondary social studies curriculum.* Master's Thesis, Simon Fraser University Faculty of Education, Kanada.

Tuwor, T. (2007). *Equal education for girls in Ghana: Analysis of represantation of women in social studies textbooks and curriculum.* PhD Dissertation, University of Kentucky Collage of Education, Amerika.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. basım). Ankara: Seçkin.

Zor, A. (2008). *Geçmişten günümüze Türk kadını ve bunların ilköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıması.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.